

Špačková, Stanislava

Hledání ekvivalence nejen ve slovanském jazykovém areálu

Opera Slavica. 2017, vol. 27, iss. 3, pp. 53-56

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/137398>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

v té době v příslušných zemích žil, nebude asi spokojen s občas se vyskytujícími schematickými výklady, jindy zase s redukcí používané literatury, většinou hodně závislé na českých mainstreamech, mediálních klišé a sugerovaných ideologických modelech. To je škoda. Na druhé straně je tu pokus pohlédnout jinýma očima, zvnějšku, v širším kontextu na jedinečné události nebo jevy v kulturním záběru srovnávacím a to je ten zisk, ona přidaná hodnota, která by z přítomného souboru studií vyplývala, zvláště když jde o první díl zamýšleného čtyřdílného celku: ten bude koncepci jistě dále rozvíjet a snad připomínky z různých stran k tomuto prvnímu svazku také nějak zúročí. Faktem je, že právě srovnávací přístup tu vykazuje zjevný deficit.

Ivo Pospíšil

Hledání ekvivalence nejen ve slovanském jazykovém areálu

GUZI, L. (ed.): *Hľadanie ekvivalentností VII. Zborník príspevkov z medzinárodného vedeckého grantového seminára rusistov, konaného dňa 4. – 5. septembra 2014 na Inštitúte rusistiky FF PU v Prešove = sbornik dokladov, pročitannych na meždunarodnom seminare, sostojavšijsia 4–5 sentjabria 2014 g. na Institute rusistiki (IRU) FF PU v Prešove*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2015. 302 s. Acta facultatis philosophicae universitatis Prešoviensis, Jazykový sborník 52. ISBN 978-80-555-1347-8.

Ekvivalenci můžeme obecně definovat jako rovnocennost, stejnou platnost, totožnou hodnotu i vzájemnou záměnnost. Jaké hodnoty, životní zkušenosti, historické události, znalosti, jazykové jevy, literární postupy a symboly mají společné obyvatelé slovanského světa? Jaká pojítka můžeme najít při diachronním či synchronním zkoumání jednoho jazyka či národa nebo dokonce jazykového projevu jediné osobnosti? Na to, jak se národy, jejich kultury a jazyky vzájemně ovlivňují, sobě podobají i odlišují, se zaměřili přispěvatelé sborníku příspěvků z mezinárodního vědeckého grantového semináře rusistů, konaného dne 4.–5. září 2014 v Institutu rusistiky FF PU v Prešově. V pořadí již sedmý sborník, který je pokračováním řady konferencí reagujících na aktuální otázky současné rusistiky, si tentokrát vytkl za cíl vyjádřit se ke změnám v jazyce, ke kterým došlo v návaznosti na společenské zvraty ve 20. století. Nejvíce pozornosti je ve sborníku z různých úhlů pohledu a pomocí různých přístupů, metod, interpretací a analýz věnováno problematice změn spojených s evolucí ruského jazyka a ruského jazykového prostředí v souvislosti s geopolitickým vývojem východoslovanského areálu v minulém století.

Jak plyne z názvu a povahy tématu, záběr sborníku je rozsáhlý a nabízí tak širokou paletu témat pro různé zájemce. Ač se jedná o sborník završující konferenci

rusistického – a tedy filologického – oboru, neomezuje se jen na témata čistě jazykovědná či literárněvědná, ale pokrývá i takové obory jako lingvokulturologie, translatoologie, komparatistika, historie, v rámci úvahových statí dokonce i filosofie a psychologie. U některých textů však čtenáře může překvapit jejich odtrženost nejen od rusistiky, ale i od tematiky slovanských jazyků (**J. Drengubiak**: *Quebecký a francúzsky literárny kontext druhej polovice 20. storočia vs. Anne Hébertová*).

Poččetně nejzastoupenější jsou ve sborníku témata *lingvistická*. Zajímavá je například stať **L. Guzi**, který se věnuje specifikům ruského jazyka sovětské éry. Na různých příkladech jazykových tendencí (politizace jazyka, tendence ke tvorbě abreviatur, vznik nových frazeologismů ap.) ukazuje, jak jazyk pojímá a uchovává vnější podněty a jak se tyto tendence mohou opakovat (paralely ve vývoji ve 20. a 90. letech 20. století). Vliv politických změn na jazyky zkoumá i **O. Ruda**. Nezabývá se však změnami uvnitř jednoho jazyka, nýbrž vývojem jazykové mapy světa jako celku. Ruda zkoumá, které jazyky a proč hrály v určitých obdobích prim a staly se ve své oblasti příslovečnou lingua franca. Mimo jiné uvádí často opomíjený fakt, že ve 20. letech 20. století byly v SSSR podporovány národnostní rozdíly a spolu s nimi i jednotlivé národní jazyky. Násilná rusifikace a protežování ruštiny na úkor místních jazyků nastoupily až po roce 1933. Celkovou hodnotu jinak přínosné studie ale poněkud snižují tvrzení, jako: „В отличие от экспансии в свое время латинского языка в Европе, распространение русского и английского языков не зависело только от военных побед“.¹ Možná jde jen o nešťastnou formulaci, podporuje však již přežitý zjednodušující pohled na středověk.

S lingvistickým, i když nerusistickým tématem přispěla také **N. Mertová**, jež se zabývá obrazy verbální agrese ve slovenském mediálním diskursu. Autorka analyzuje vybrané jazykové jednotky, u nichž je patrné, že novináři jejich metaforický potenciál využili s konkrétním záměrem, a vyvozuje závěr, že i když se způsob života slovenského obyvatelstva značně proměnil, v metaforách i frazeologii se stále odráží hospodářský a zemědělský způsob života minulosti.

S čistě lingvistickými tématy přispěli i **V. A. Kosova** (zabývá se slovtvorbou), **A. Trofimova** (lexikálně-sémantická a kontextová variantnost pozičních sloves v ruštině), **T. Uchanova** (velmi zajímavá komparativní studie, která srozumitelným jazykem popisuje evoluci forem dativu ve slovanských jazycích v rámci tendence k unifikaci systému skloňování) a **J. Kredátusová** (podrobně a pečlivě uvádí různé definice pojmu okazionalismus, ukazuje, jak se pojetí pojmu liší ve slovenské a ukrajinské jazykovědě, doplňuje svůj pohled na problematiku a v závěru upozorňuje, že i když okazionalismy patří do periferie slovní zásoby, jsou cenným zdrojem

1 GUZI, L. (ed.): *Hľadanie ekvivalentnosti VII. Zborník príspevkov z medzinárodného vedeckého grantového seminára rusistov, konaného dňa 4. – 5. septembra 2014 na Inštitúte rusistiky FF PU v Prešove*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2015., s. 153.

informací o nových prostředcích jazykového myšlení a nových modelech jazykové kategorizace skutečnosti).

Jazykovědný, i když s přesahy do translologie, je i příspěvek **V. Vráželové**, který zkoumá rozdíly v tvoření termínů v ruské a slovenské terminologii cestovního ruchu. Vráželovou zajímá mimo jiné motivovanost termínů, přičemž dochází k závěru, že v ruské slovní zásobě z této oblasti je patrná tendence spíše k přejímání než k tvorbě vlastních termínů. Toto je nejspíš spojeno jednak s délkou trvání daného vědního oboru (cestovní ruch je v Rusku nový obor), v neposlední řadě ale také s tím, že ruština a slovenština mají a v historii měly odlišné historické kontakty a především jiný přístup k přejímkám z cizích jazyků.

Na pomezí lingvistiky a literární vědy je několik příspěvků tíhnoucích k *translologii*. Jedním z nich je například poeticky laděná stať **N. Barkovské**, která rozbořem několika básní ze zrcadlového (slovensko-ruského) vydání sbírky básní dvou autorek (Tařana Kuzovleva, Etela Farkařová) dokazuje, že i přes zdání antagonismu vyvolaného nejnovějšími událostmi ve východní Evropě bude paměť jazyka vždy svědčit o rodné blízkosti ruského a slovenského jazyka. Poezií a překladem se zabývá i **U. J. Verina**, která na materiálech z knihy A. Rjazanova zkoumá specifika národní poetické tradice a avantgardy v rusko-běloruských překladech.

Soubor článků s *literárněvědným* zaměřením můžeme otevřít zmínkou o úvaze **Z. Malinovské**, která se snaží vyvolat diskusi o tom, jaký smysl mají dnes „nepraktické“ obory bez okamžité návratnosti, jako třeba literární věda. Stejně jako jiní výzkumníci sice upozorňuje na důležitost interdisciplinárního přístupu, varuje však před bezhlavým přebíráním metod jiných oborů, což při nekritickém a výlučném přístupu nemůže literární vědě pomoci. Čistě literárněvědné je také téma **O. J. Begdasarjan**, jež srovnává ruské a slovenské drama. Oba areály mají sice v oblasti dramatu tradiční styčné body, slovenské drama je však v Rusku prakticky neznámé. I přesto se však autorka na základě dvou her (I. Vyrypajeva a S. Štepyky) snaží nalézt společné rysy slovenského a ruského dramatu. Moskvu jako vzor a obraz uměleckého vidění si pro svůj příspěvek vybrala **N. V. Letajeva**. Autorka se zabývá osobností M. Agejeva, který byl jako představitel první vlny emigrace nucen vnímat svou domovinu pouze prostřednictvím informací z druhé ruky, což je okolnost, která do značné míry ovlivnila jeho uměleckou metodu a odlišila ji od jiných interpretů.

Někteří přispěvatelé sborníku hledají ekvivalenci prizmatem témat *lingvokulturologických, etnolingvistických, politologických, historických* a také ve *filosofických úvahách*. V mnoha člancích se také odráží dnes často skloňovaná problematika vlivu médií nejen na veřejné mínění, ale i na světové události obecně. **P. Adamka** například zkoumá, jaké aspekty předurčují recepci „Ruska“ u slovenské veřejnosti v různých epochách. Vzhledem k tomu, že dnes více než kdy dříve náš pohled na svět formují média, apeluje autor na nezbytnost kvalitního vzdělávání novinářů, protože jedinou cestou

k překonání stereotypů je rozvoj jazykových a etnokulturních kompetencí. I **J. Sipko**, jehož studie je díky hravému způsobu zapojení básní a vtipů mezi důkazní materiál na pomezí publicistického nebo dokonce uměleckého textu, dokazuje, že rétorika současných slovenských i ruských médií odkrývá na pozadí ukrajinsko-ruského konfliktu nepřátelství, které mezi Ruskem a západem odedávna panovalo. Sipko například uvádí, že sovětské zřízení, v dřívějších médiích tolik kritizované, rozhodně nebylo tím hlavním kamenem úrazu, neboť v dnešních médiích je Putinovo Rusko kritizováno se stejnou intenzitou jako dříve, pouze záminka (vztah Ruska k Ukrajině) se změnila.

Dva články, i když každý z jiného úhlu pohledu, se zabývají problematikou výuky ruštiny ve školách. **J. Gallo** přináší sondu do historie výuky ruského jazyka v československých a později pouze slovenských školách od roku 1918 až do současnosti. Dle jeho výzkumu se ruský jazyk objevoval ve školách jako volitelný předmět již od školního roku 1919/1920 a v roce 1921 byl na některých školách dokonce zaveden jako povinný. Od roku 1927/1928 byly základy azbuky a čtení slovanských textů zahrnuty do hodin slovenského jazyka a bez zajímavosti není ani to, že mezi léty 1929–1939 se ve výuce začaly objevovat základy dnes tolik populární tzv. přímé metody. **M. Čižmárová** pojala téma výuky jazyka z pohledu práva na sebeurčení národnostních menšin, zkoumá totiž problematiku vzdělávání na východním Slovensku, kde právo na výuku v rodném jazyce u rusínské a ukrajinské menšiny nebylo vždy jednoznačné. Podobně se tématem multikulturalismu, polyetnicity a bilingvismu zabývá **M. Charlamova**. Autorka na základě audionahrávek mluvy etnického Lotyš z omského regionu Poirtyší sleduje, jak ovlivní jazykovou osobnost člověka jeho rodný jazyk a jazyk prostředí, které ho obklopuje v pozdějším věku. Charlamova přichází k závěru, že její informant, nehladě na svůj lotyšský původ, myslí jako ruský člověk a nositel ruské mentality.

Článkem na pomezí filosofie a etnolingvistiky přispěl do sborníku **M. Blaho**, který se pohledem ruské lingvistiky zamýšlí nad tím, jak definovat obraz světa a jak ho odlišit od jazykového obrazu světa.

Výzvou k interdisciplinaritě a propojování rusistiky především s historií a dalšími vědami sborník vhodně uzavírá příspěvek **V. Žemberové**: *História v poznaní literárnej vedy, poznanie histórie v umeleckej literatúre*.

Stanislava Špačková